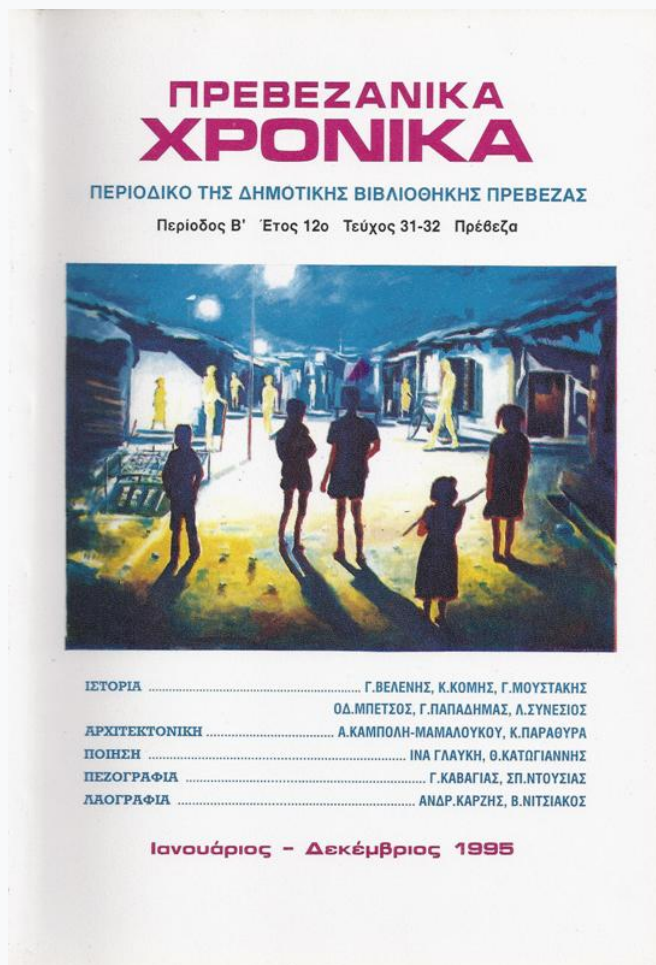

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 31-32 (1995)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 31-32 (1995)

Ιστορική σκιαγραφία της πόλης της Πρέβεζας

Γεώργιος Βελένης

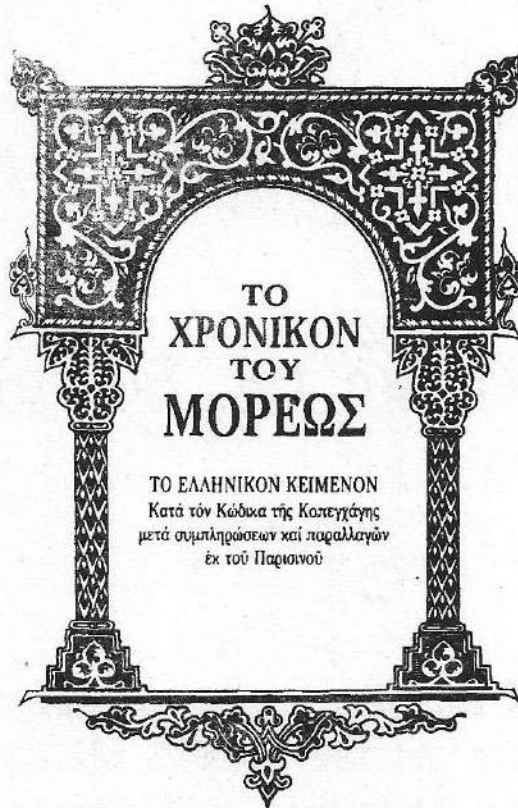
Copyright © 2022, Γεώργιος Βελένης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βελένης Γ. (2022). Ιστορική σκιαγραφία της πόλης της Πρέβεζας. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (31-32), 4-18. ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/prevchr/article/view/29418>

9100 Ὁ τόπος ἦτον ἄφοβος, οἱ ἄνθρωποι ἀποθαρροῦσαν
διὰ τὰ φουσσᾶτα ὅπου ἔστηκαν στό κάστρον τῶν
Γιαννίνων·

ἀφνίδια τοὺς ὑπόπεσαν, ζημίαν μεγάλην ἐποίκαν.

760) [§ 636] Ἐκείνη γάρ ἡ ὑποδρομή, τὸ κοῦρσο ποῦ σᾶς
λέγω,

οὐδὲν ἐδιήρηκεν πολλά, ἄνευ κ' ἡμέρες δύο,

5 ἐπεὶ μαντᾶτα ἠφέρασιν ἐτότε τοῦ Δεσπότη, τὸ πῶς ἐκαταλάβασιν εἰς τὸν κορφὸν τῆς Ἄρτας, κάτεργα ἐξῆντα ἦλθασιν κ' εἶναι τῶν Γενουβίσων· ἐπέξεψαν στήν Πρέβεσαν, κουρσεύγουν τὰ χωρία, ὠρμήσασιν νὰ ἔρχωνται ὀλόρθα εἰς τὴν Ἄρταν.

10 [§ 637] Τὸ ἀκούσει γάρ καὶ μάθει το ἐτότε ὁ Δεσπότης, μεγάλως τὸ ἐφοβήθηκεν, εἰς σφόδρα τὸ ἐλυπήθη, διατὸ ἐλογίσατον εὐθέως ὅτι τὰ κάτεργα εἶναι, τὰ ἐρρόγεψεν ὁ βασιλέας, ἐκείνα τῶν Γενουβίσων, νὰ ἐλθοῦσιν καταπάνω του, νὰ τὸν ἔχουν ζημιώσει.

15 Ἐνταῦτα ἐρώτησεν εὐθέως. «Ὁ πρίγκιπας ποῦ ἐνι;» ἐμίσεισε ἐκ τὸ ἀλλάγι του κ' ἐδιάβη πρὸς ἐκεῖνον, εἶπεν καὶ ἀφηγήθη του ἐκείνα τὰ μαντᾶτα, τὸ πῶς ἦλθαν τὰ κάτεργα, ἐκείνα τῶν Γενουβίσων ἐπέξεψαν στήν Πρέβεζαν, κουρσεύουν τὰ χωρία ὠρμήσασιν κ' ἐρχόντησαν ὀλόρθα εἰς τὴν Ἄρταν, 20 «κ' ἔχω φόβον ἀμέτρητον μὴ πιάσουσιν τὴν χώραν».

Τμήμα του "Χρονικοῦ του Μορέως" ὅπου γίνεται ἡ πρώτη αναφορὰ στο ὄνομα "Πρέβεζα"

(Λένκιωμα "Νικόπολις-Πρέβεζα", φῶτ. 26

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΕΛΕΝΗΣ

Αναπληρωτής Καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας
Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Ιστορική σκιαγραφία της πόλης της Πρέβεζας^(*)

Προς το τέλος του 11ου αιώνα, όταν η σημαντική πόλη της βυζαντινής Ηπείρου Νικόπολη είχε πια παρακμάσει, οι γύρω περιοχές υποβαθμίστηκαν καθώς και τα λιμάνια που την εξυπηρετούσαν. Στη θέση της σημερινής Πρέβεζας θα πρέπει να δημιουργήθηκε κάποιος σταθμός ή να αναζωογονήθηκε μία προϋπάρχουσα σκάλα, στο άκρο της Αμβρακικής χερσονήσου, από την ανάγκη επικοινωνίας της δυτικής Ηπείρου με την Ακαρνανία.¹

Η περιοχή του βυζαντινού θέματος Νικοπόλεως είχε παραχωρηθεί στην ε-

λεύθερη εμπορική δραστηριότητα των Βενετών από το 1199, με συνθήκη του Αλεξίου Γ' Κομνηνού και του βενετού δόγη Ερρίκου Δανδόλου. Κατά τη διανομή του βυζαντινού κράτους στους εταίρους της Δ' σταυροφορίας (1204), δόθηκε και πάλι στη Βενετία.² Η κυριαρχία της όμως δεν πρόλαβε να υλοποιηθεί. Το ίδιο έτος, το πρώην βυζαντινό θέμα ενσωματώθηκε στο νεοσύστατο Δεσποτάτο της Ηπείρου.³

Η πρώτη γνωστή σήμερα ιστορική μνεία του τοπωνυμίου και του οικισμού της Πρέβεζας εμφανίζεται αρκετά αργό-

(*) Η παρούσα μελέτη είναι απόσπασμα από το ερευνητικό πρόγραμμα για το Κάστρο του Πικτοκράτορα του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και του Δήμου Πρέβεζας.

1. ΦΟΥΡΙΚΗΣ, *Πρέβεζα* (1929), 263-264.

2. ΦΟΥΡΙΚΗΣ, *Νικόπολις*, 140, όπου και σχετική βιβλιογραφία.

3. Το Δεσποτάτο, με πρωτεύουσα την Άρτα, εκτεινόταν από το Δυρράχιο μέχρι την Απωλοκαρνανία, τη Ναύπακτο και τη Δυτική Θεσσαλία. Βλ. D. NICOL, *The Despotate of Epiros*, Oxford, 1957.

τερα. Το 1292, ο Ανδρόνικος Β' Παλαιολόγος έστειλε στην περιοχή στόλο από 60 γενοβέζικες γαλέρες, επανδρωμένες με δικό του στρατό, που "εκούρσευσε" την Πρέβεζα, στα πλαίσια επιχειρήσεων εναντίον του Νικηφόρου Α' Αγγέλου Κομνηνού, ηγεμόνα του Δεσποτάτου της Ηπείρου. Οι αυτοκρατορικές δυνάμεις αναγκάστηκαν να αναδιπλωθούν σχεδόν αμέσως, καθώς έφθασαν ενισχύσεις από το σύμμαχο του δεσπότη, ηγεμόνα της Αχαΐας Φλωρέντιο Αννονικό.⁴

Το γεγονός ότι την εποχή εκείνη ο οικισμός της Πρέβεζας ήταν αρκετά σημαντικός, ώστε να αποτελέσει στόχο λεηλασίας, δείχνει ότι δεν ήταν απλή σκάλα, αλλά είχε ήδη ζωή αρκετών χρόνων, ώστε να έχει αποκτήσει κάποιο μόνιμο

πληθυσμό. Συνεπώς, η αρχή του μπορεί να τοποθετηθεί με αρκετή ασφάλεια στις αρχές του 12ου αι. Δεν φαίνεται πάντως να ήταν κάτι περισσότερο από ένα μικρό χωριό.⁵

Λέγεται ότι η ονομασία Πρέβεζα δόθηκε στον οικισμό από τους Νορμανδούς ή τους Βενετούς, που διέπλεαν το στόμιο του Αμβρακικού για την προμήθεια τροφίμων, και τον εξελληνισμό της λέξης *previsione* (=προμήθεια).⁶ Ορθότερη και προφανέστερη πάντως είναι η ετυμολογία από την έναρθρη αλβανική λέξη *πρέβεζ' α* (πέρασμα, δίοδος, περαιώσις), που συμφωνεί όχι μόνο με τους νόμους της γλωσσολογίας αλλά και με την τοπογραφία της περιοχής.⁷

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονι-

4. "Εκείνη η υποδρομή, το κούρσον όπου εγίνη, / ουδέν επολυεέρασεν μόνον και δύο ημέρας. / ευτύς μαντάτα ήφεραν εϊότε του Δεσπότου / το πώς εκαταλάβασιν εις τον κόρπον της Άρτας, / κάτεργα εξήντα ήλθασιν, τα ένι των Γενουβήσων / 'ς την Πρέβεζαν απόζεψαν, κούρσεύουν τα χωρία (...)" SCHMITT, *Chronicle*, 589, στ. 9103-8. Από το ελληνικό κείμενο του Χρονικού δεν συνάγεται με βεβαιότητα η ύπαρξη οικισμού. Στη γαλλική παραλλαγή όμως αναφέρεται σαφώς "a la ville cite de la Prevasse". Βλ. ΦΟΥΡΙΚΗΣ, *Η Πρέβεζα* (1924), 281-282, όπου και σχετική βιβλιογραφία.

5. ΦΟΥΡΙΚΗΣ, *Πρέβεζα* (1924), 283. Σύμφωνα με άλλη, ανεπαρκώς τεκμηριωμένη εκδοχή, οι Βούλγαροι διατήρησαν κάποιον πυρήνα στη Νικόπολη και μία βάση στο επίγειό της, για επικοινωνία με τη Βόνιτσα. Αυτή ήταν η λεγόμενη Παλαιά Πρέβεζα και αυτή λεηλατήθηκε το 1292. Δεν είναι βέβαιο αν ερημώθηκε ποτέ εντελώς η Παλαιά και πότε εμφανίστηκε η Νέα Πρέβεζα. Επειδή στο κείμενο του Κυριακού του Αγκωνίτη (που πέρασε από την περιοχή το 1435-36) δεν κατονομάζεται, θεωρήθηκε από ορισμένους ότι αυτή υπήρξε δημιούργημα των Τούρκων ή ότι δεν άρχισε να συνοικίζεται πριν από το 1350. ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ, *Πρέβεζα*, 654. Ενδέχεται όμως η παράλειψη να οφείλεται στην επικέντρωση του ενδιαφέροντος του Κυριακού στις αρχαιότητες, καθώς δεν κατονομάζει ούτε την Άρτα. ΦΟΥΡΙΚΗΣ, *Πρέβεζα* (1929), 271-272.

6. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ *Χρονογραφία*, 133. ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ, *Δοκίμιον*, 219. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, *Νέα Ελλάς*, 188.

7. ΦΟΥΡΙΚΗΣ, *Πρέβεζα* (1924), 288-293, όπου και πλήρης βιβλιογραφία. Του ίδιου, *Etymologie*, 509, όπου ο συγγραφέας προσθέτει ότι και στην Αχαΐα απαντάται η λέξη με τη σημασία της οδού, περάματος, διάβας. Του ίδιου, *Πρέβεζα* (1929), 265-266. ΑΜΑΝΤΟΣ, *Τοπωνυμικά*, 204 (για τα τοπωνύμια με κατάληξη -εζα). Στη βουλγαρική γλώσσα επίσης *preves*=διαμετακόμισις, ενώ στη σλαβική υπάρχει και το αντίστοιχο ρήμα *prevesati*. ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ, *Πρέβεζα*, 654. Σε ρωσοελληνικό λεξικό του 1869 (Μόσχα), ερμηνεύεται *πρέβεζα*=περαιώσις, μετοίκησις. Πρβλ. ΒΑΣΙΛΑΣ, *Ναοί*, 269.

στεί η στρατηγική σημασία της τοποθεσίας και του λιμανιού, για να γίνουν κατονομαστές οι ιστορικές εξελίξεις στην περιοχή και η συνεχής εναλλαγή κατακτητών μέχρι τον 19ο αιώνα. Το εσωτερικό λιμάνι της Πρέβεζας, το λεγόμενο Βαθύ ή Μαργαρώνας, ξεχώριζε ως ένα από τα ασφαλέστερα και βαθύτερα λιμάνια του Ιονίου Πελάγους και μνημονεύεται ήδη από τους αρχαίους γεωγράφους. Κατά την ακμή της Νικόπολης, που απείχε προς τα βορειοδυτικά “δύο στάδια”, το Βαθύ υπήρξε το κυριότερο επίγειό της.⁸

Ολόκληρη την υπόλοιπη περίοδο μέχρι την κατάλυση του Δεσποτάτου της Ηπείρου (1358), την οποία ακολούθησε η διαδοχική παρουσία διαφόρων προσωρινών κατακτητών στην περιοχή, και μέχρι την εμφάνιση των Τούρκων, με την άλωση των Ιωαννίνων (1430) και της Άρτας (1449), δεν είναι γνωστή κάποια συγκεκριμένη αναφορά στην Πρέβεζα.⁹

Προβληματική είναι η προέλευση

της πληροφορίας ότι οι Τούρκοι την κατέλαβαν το 1495.¹⁰ Αυτό θα πρέπει να είχε συμβεί πολύ νωρίτερα, συγχρόνως με την κατάληψη της Άρτας (1449). Στα 1495 τοποθετείται επίσης η πρώτη οχύρωσή της με κάστρο.¹¹ Η καίρια θέση και η δυνατότητά της να αναπτυχθεί σε αξιόλογο λιμάνι, ώθησαν τους Τούρκους στον οικισμό της με μεταφορά πληθυσμών από την Ακαρνανία και την Ήπειρο.¹²

Κατά τη διάρκεια του Β' βενετοτουρκικού πολέμου ο οικισμός της Πρέβεζας, με προοπτικές ανάπτυξης σε σημαντικό ναύσταθμο και με ενισχυμένες αμυντικές δυνατότητες, προσέλκυσε την προσοχή των Βενετών, που κατείχαν ήδη αρκετές οχυρές θέσεις στα παράλια της Ηπείρου και τα νησιά του Ιονίου. Το 1500, με αφορμή το γεγονός ότι ο σιόλος του Βαγιαζήτ Β', που εκτελούσε επιχειρήσεις εναντίον των ενετικών κτήσεων, ενισχύθηκε με 28 πλοία ναυπηγημένα στην Πρέβεζα, ο βενετός ναύαρχος Pesaro, έ-

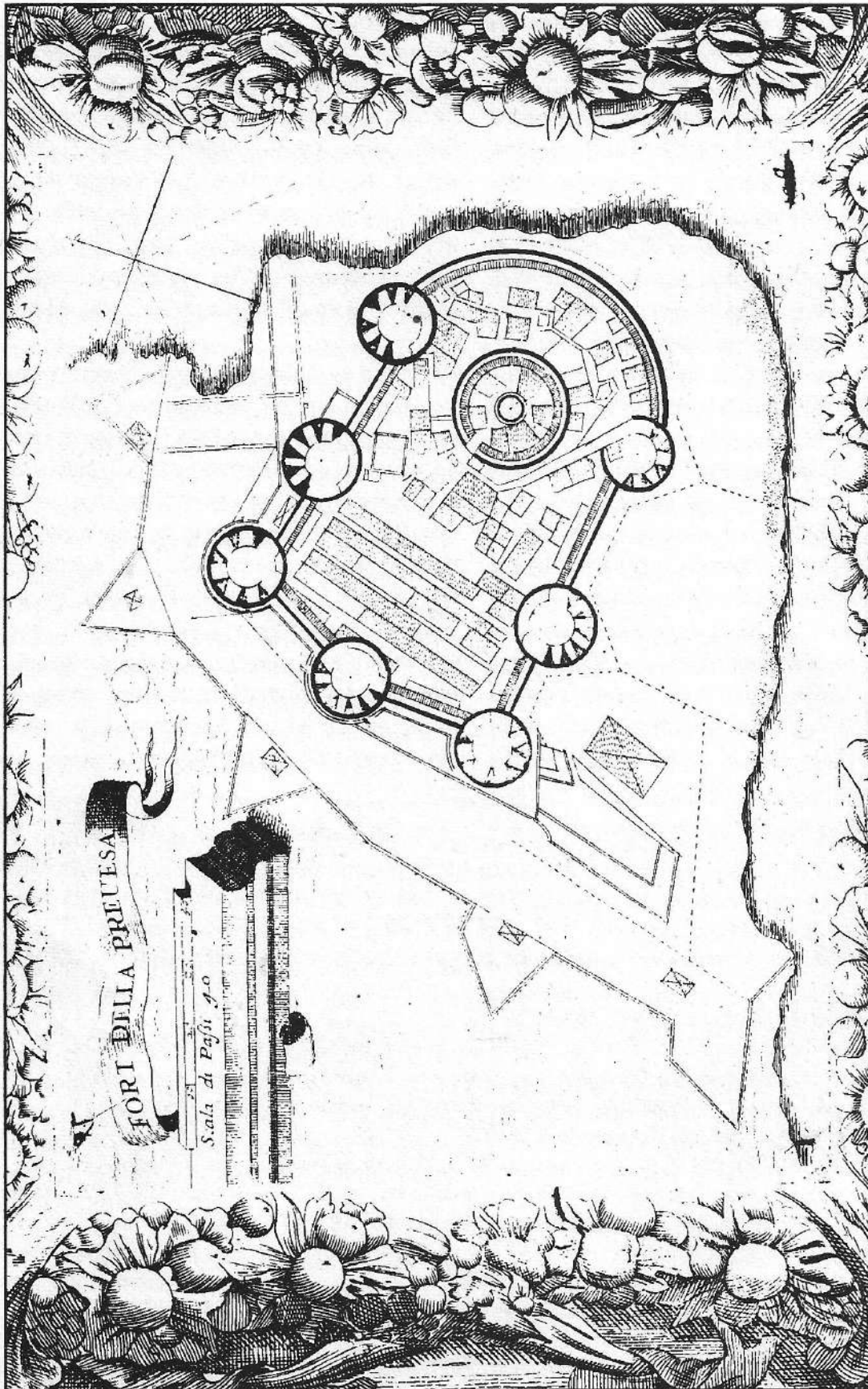
8. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *Χρονογραφία*, 134. Ορισμένοι τοποθετούν στη θέση της Πρέβεζας την αρχαία πόλη του Πύρρου Βερενίκη ή Βερενικίδα, που όμως βρισκόταν μάλλον στη Χαονία, δηλ. στην περιοχή δυτικά του Βουθρωτού. *Ό.π.*, σ. 136. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, *Νέα Ελλάδα*, 187-188. Σε αρχαιολογικές πάντως έρευνες στην πόλη δε βρέθηκε κανένα ίχνος αρχαίου οικισμού. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ, *Ανασκαφαί Νικοπόλεως*, 217-242. Πρβλ. ΦΟΥΡΙΚΗΣ, *Πρέβεζα* (1924), 277-278.

9. ΦΟΥΡΙΚΗΣ, *Πρέβεζα* (1929), 268-271.

10. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *Ιστορία Αλή Πασά*, 108. Η άποψή του (ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ, *ό.π.*, 219) ότι η κατάληψη της Πρέβεζας έγινε αμέσως μετά την άλωση των Ιωαννίνων (1430) δεν τεκμηριώνεται επίσης. Η Πρέβεζα, λόγω της θέσης της, ακολουθούσε συνήθως την τύχη της Άρτας. Πρβλ. ΦΟΥΡΙΚΗΣ, *Πρέβεζα* (1929), 273.

11. ΜΕΛΕΤΙΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ, *Γεωγραφία*, 279: “Πρέβεζα, κάστρο νέον κτισθέν υπό των Τούρκων εν έτει 1495, εΐτα πάλι τελειωθέν υπ' αυτών έτει 1530.” Πρβλ. ΣΤΑΓΕΙΡΙΤΗΣ, *Ηπειρωτικά*, 407, ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *Χρονογραφία*, 133 και ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ, *ό.π.*, σ. 219, που αντιγράφουν το Σταγειρίτη. Ο GRASSET SAINT-SAUVEUR, *Voyage*, 216, αναφέρει επίσης ότι οι Τούρκοι, όταν κατέλαβαν την Πρέβεζα, έκτισαν εκεί φρούριο παρόμοιο σε μορφή με της Αγίας Μαύρας (Λευκάδα), αλλά μικρότερο. Το ίδιο αναφέρουν οι SPON-WHEELER, *Voyage*, 81.

12. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *ό.π.*, 133. ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ, *Δοκίμιον*, 219.

Λεπτομερές σχέδιο του κάστρου της Μπούκας στην Πρέβεζα. Χαλκογραφία του Λοκατέλλι του 1691 (Αρχείο Νίκου Δ. Καράμπελα)

χοντας κυριεύσει τη Λευκάδα, έπλευσε με οκτώ γαλέρες στον Αμβρακικό και αποβίβασε αγήματα στις ακτές. Οι Τούρκοι πραγματοποίησαν έξοδο από το φρούριο και οι Βενετοί υποχώρησαν, κατόρθωσαν όμως να πάρουν μαζί τους ένα στολίσκο από είκοσι τουρκικά πλοία, που είχαν μόλις ναυπηγηθεί.¹³ Οι βενετικές βλέψεις ανακόπηκαν από τη συνθήκη του 1503, που τους υποχρέωσε να εγκαταλείψουν και τη Λευκάδα.¹⁴

Το λιμάνι της Πρέβεζας υπήρξε ορμητήριο του στόλου του Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσσα το 1538, κατά τις επιχειρήσεις του εναντίον της Κέρκυρας και τις λεηλασίες της Κεφαλληνίας, Ζακύνθου και Κυθήρων. Γι' αυτό ο βενετικός και ο παπικός στόλος, που συναντήθηκαν στην Κέρκυρα, περιμένοντας την άφιξη του ισπανικού στόλου με τον Andrea Doria, αποπειράθηκαν να καταλάβουν την Πρέβεζα (καλοκαίρι 1538), χωρίς όμως επιτυχία. Όταν ο Μπαρμπαρόσσα έσπευσε σε βοήθειά της, η πολιορκία είχε ήδη λυθεί. Στο μεταξύ έφτασε και ο Doria. Στη ναυμαχία της 28ης Σεπτεμβρίου 1538 μπροστά στο στόμιο του Αμβρακικού, νικητής αναδείχτηκε, παρά τις μικρότερες δυνάμεις του, ο Μπαρμπαρόσσα. Το 1540 η Βενετία υπέγραψε ταπεινωτική ειρήνη με την Τουρκία, χάνοντας το

Ναύπλιο και τη Μονεμβασία.¹⁵ Η τουρκική κατοχή στην Πρέβεζα συνεχίστηκε χωρίς διακοπή μέχρι το 1684.¹⁶

Το δεύτερο μισό του 17ου αιώνα υπήρξε εποχή καθοριστική για την ισορροπία των ευρωπαϊκών δυνάμεων και της οθωμανικής αυτοκρατορίας στα Βαλκάνια και την Ανατολική Μεσόγειο. Το 1669 έληξε ο μακροχρόνιος και αιματηρός κρητικός πόλεμος μεταξύ Βενετίας και Τουρκίας, με την απώλεια για την πρώτη του Βασιλείου της Κρήτης. Το 1683 όμως, στην προσπάθειά τους να προωθηθούν προς την καρδιά της Ευρώπης, οι Τούρκοι γνώρισαν συντριπτική ήττα κάτω από τα τείχη της Βιέννης.

Την περίοδο αυτή, η περιοχή της Λευκάδας και της Πρέβεζας έγινε ορμητήριο τούρκων πειρατών, που λυμαίνονταν τις κοντινές θάλασσες και τα παράλια. Το 1666 περίπου, ο βενετός διοικητής των Τριών Ιονίων Νήσων, Andrea Valiero, εξόπλισε στολίσκο από επτά πλοία, με πληρώματα πεντακόσιους άνδρες από την Κέρκυρα και την Πάργα, και κατέστρεψε τις πειρατικές φωλιές των Τούρκων, διασκορπίζοντας τους κατοίκους.¹⁷

Στα τέλη του 1668 και στις αρχές του 1669 τοποθετείται η διέλευση από την περιοχή του τούρκου περιηγητή Εβλι-

13. HAMMER-PURGSTALL, *Geschichte*, 328. ΣΑΘΑΣ, *Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα*, 65. ΦΟΥΡΙΚΗΣ, *Πρέβεζα* (1924), 275. ΔΑΛΛΑΣ *Προσθήκαι*, 114-115 (πληροφορίες τούρκων ιστοριογράφων). ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ, *Πρέβεζα*, 654-655. Το περιστατικό θεωρήθηκε από πολλούς ως άλωση της Πρέβεζας, που υποτίθεται ότι παρέμεινε στη βενετική κατοχή και επιστράφηκε στους Τούρκους το 1530, πράγμα ανακριβές ιστορικά. Πρβλ. ΦΟΥΡΙΚΗΣ, *Πρέβεζα* (1924), 276.

14. ΣΑΘΑΣ, *Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα*, 69.

15. ΣΑΘΑΣ, *ό.π.*, 121, 123-126. MILLER, *Φραγκοκρατία*, 250 κ. εξ. GRASSET SAINT-SAUVEUR, 261.

16. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *ό.π.*, 133-134.

17. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ιστορία*, Γ', 516.

γιά Τσελεμπί,¹⁸ που σημειώνει ότι η Πρέβεζα ήταν μία από τις εβδομήντα πόλεις της οθωμανικής αυτοκρατορίας, στις οποίες κόβονταν αργυρά νομίσματα.¹⁹

Το 1684, δεκαπέντε χρόνια μετά την παράδοση της Κρήτης, ο βενετός αρχιστράτηγος Francesco Morosini εμφανίστηκε και πάλι στα πολεμικά πεδία. Εκστρατεύοντας στο Ιόνιο και τη Δυτική Ελλάδα, επιδίωξε να επαναφέρει στην κυριότητα της Γαληνότητας τα παλιά βενετσιάνικα εδάφη, διασκεδάζοντας έτσι κατά κάποιον τρόπο τις οδυνηρές εντυπώσεις από την απώλεια της Κρήτης.

Στις 6 Αυγούστου του 1684 οι δυνάμεις του Morosini κατέλαβαν τη Λευκάδα. Κατόπιν κυριεύσαν τα άλλα μικρότερα νησιά της περιοχής, ξεσήκωσαν τους κατοίκους του Ξερόμερου, οι οποίοι ζούσαν απομακρυσμένοι από τα παράλια εξαπτίας των πειρατικών επιδρομών, και τους ημιάγριους Βαλτινούς, λεηλάτησαν την Αιτωλία και Ακαρνανία και στις 29 Σεπτεμβρίου του 1684 κατέλαβαν την Πρέβεζα.²⁰

Η κατάληψη της Πρέβεζας δεν περιλαμβανόταν στο αρχικό σχέδιο. Αποφα-

σίστηκε κατά τη διάρκεια της πολιορκίας της Λευκάδας και πραγματοποιήθηκε εκ των υστέρων, επειδή εξυπηρετούσε πολλαπλούς σκοπούς. Πρώτον, εξασφάλιζε τη βενετική κατοχή στη Λευκάδα και δεύτερον, το φρούριό της πρόσφερε στους Βενετούς ένα σχετικά ασφαλές ορμητήριο για την προώθηση των επιχειρήσεών τους στην Ήπειρο και τη Στερεά.²¹ Η πόλη κυριεύθηκε από το βενετό στρατηγό Strasoldo και ομάδα κεφαλήνων αρματολών με αρχηγό το Βαπτιστή Μειαζά.²² Η είδηση έγινε δεκτή με ικανοποίηση από την ευρωπαϊκή χριστιανική κοινότητα και ιδιαίτερα από τους συμμάχους της Βενετίας.

Οι νέες κτήσεις της ηπειρωτικής περιοχής (continente) δηλ. της Πρέβεζας, Βόνιτσας, Βάλτου και Ξερόμερου, χωρίστηκαν σε δύο μικρότερες διοικητικές περιφέρειες, στις οποίες η Βενετία εγκατέστησε πολιτικές και στρατιωτικές αρχές. Εκείνη που είχε έδρα την Πρέβεζα περιελάμβανε όλη την περιοχή προς βορράν του Αμβρακικού, από τις ακτές του Ιονίου μέχρι τα χωριά του Λούρου.²³

Ο δεκαεξαετής πόλεμος, που ξέσπα-

18. ΡΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ, *Ιστορία Λευκάδος*, 494.

19. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ, *Η Ελλάς κατά τον Εβλιά Τσελεμπί*, 499-500: Αργυρά νομίσματα κόβονταν σε 47 χαλιφικές και 77 παράλιες πόλεις. Στις δεύτερες περιλαμβάνονταν οι Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Ναύπακτος, Σέρρες, Καβάλα, Πρέβεζα, Ιωάννινα.

20. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ιστορία*, Δ', 16-17. Για την κατάληψη της Πρέβεζας βλ. ΣΑΘΑΣ, *Τουρκοκρατούμενη Ελλάς*, 320. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Ενθυμήσεων*, 202, αρ. 318. ΜΕΛΕΤΙΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ, *Γεωγραφία*, 279. ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ, *ό.π.*, 219-233. ΛΟΥΝΤΖΗΣ, *Ενετοκρατία*, 100. ΜΑΧΑΙΡΑΣ, *Λευκάς*, 28-29, 37. ΝΤΟΚΟΣ, *Στερεά Ελλάς*, 10. ΡΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ, *ό.π.*, 515-516.

21. CORNELLI, *Memorie*, f. x. αρ. , ΑΡΧΟΝΤΙΔΗΣ, *Βενετοκρατία*, 15-17. (Ο συγγραφέας αναφέρει ως ημερομηνία κατάληψης της Πρέβεζας από τους Βενετούς τη 10η Αυγούστου 1684.)

22. ΦΟΥΡΙΚΗΣ, *Πρέβεζα*, 281-282. ΜΑΧΑΙΡΑΣ, *Λευκάς*, 37. Του ίδιου, *Φρούριον Αγ. Μαύρας*, 53.

23. ΑΡΧΟΝΤΙΔΗΣ, *ό.π.*, 20, 29-30.

σε το 1684 ανάμεσα στην Τουρκία και τις συμμάχους ευρωπαϊκές δυνάμεις Βενετία, Πολωνία και Αυστρία, έληξε με τη συνθήκη του Κάρλοβις (26 Ιανουαρίου 1699), που υπήρξε η αρχή του τέλους της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η Τουρκία παραχώρησε στη Βενετία την Πελοπόννησο, την Αίγινα και τη Λευκάδα. Η Βενετία επέστρεψε στην Τουρκία τα φρούρια της Ναυπάκτου, Πρέβεζας και Αντιρρίου, με τον όρο της κατεδάφισης των δύο τελευταίων.²⁴

Μετά την παράδοση της Πρέβεζας αρκετοί κάτοικοι, μη θέλοντας να επανέλθουν στον τουρκικό ζυγό, αναγκάστηκαν να εκπαριστούν. Το 1701 οι Βενετοί πραγματοποίησαν σημαντικό εποίκισμο Πρεβεζάνων στη Λευκάδα. Εβδομήντα οκτώ συνολικά οικογένειες (287 άτομα) εγκαταστάθηκαν στην περιοχή Βασιλικής Λευκάδας, όπου τους παραχωρήθηκε γη του δημοσίου.²⁵

Η συνθήκη του Πασσάροβις (21 Ιουλίου 1718), με την οποία κάθε πλευρά κράτησε τα κεκτημένα της, επανέφερε στη Βενετία την ηπειρωτική λωρίδα από το Βουθρωτό μέχρι τη Βόνιτσα, που είχε καταλάβει το 1716-1717, σε αντάλ-

λαγμα των κρητικών φρουρίων Σούδας και Σπιναλόγκας που κατέλαβε η Τουρκία το 1715.²⁶ Η Πρέβεζα κυριεύτηκε τον Οκτώβριο του 1717, μετά την άκαρπη πολιορκία της Κέρκυρας από τους Τούρκους, με συνδυασμένες ενέργειες του διοικητή της Κέρκυρας Schullenburg και του βενετού ναυάρχου Pisani.²⁷

Η ηπειρωτική λωρίδα παρέμεινε στην κυριότητα της Γαληνοτάτης μέχρι τη διάλυσή της από το Ναπολέοντα, το 1797. Η κυριαρχική ισχύς όμως των Βενετών στην πόλη, στα τέλη του 18ου αιώνα, ήταν μηδαμινή. Για τη συντήρηση και την άμυνά της μεριμνούσαν αποκλειστικά οι ίδιοι οι κάτοικοι, με τη συνδρομή αρκετών Ελλήνων, χριστιανών αρματολών, που έβρισκαν καταφύγιο εκεί.²⁸

Ολόκληρο το 18ο αιώνα η Ήπειρος εξακολούθησε να έχει άμεση επαφή με τα Επτάνησα. Τα σημαντικότερα εισαγωγικά και εξαγωγικά κέντρα της ήσαν η Άρτα και η Πρέβεζα. Έτσι, ενώ στις αρχές του αιώνα η Πρέβεζα είχε καταντήσει ένα θεόφτωχο ψαροχώρι, η ειρηνική περίοδος, που ακολούθησε, ευνόησε την ανάπτυξη του εμπορίου στον Αμβρακικό. Αρκετοί ανήσυχτοι Έλληνες και αρματο-

24. ΣΑΘΑΣ, *Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα*, 426-427. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ιστορία*, Δ', 42. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *Χρονογραφία*, 232. ΜΑΧΑΙΡΑΣ, *Φρούριον Αγ. Μαύρας*, 53. ΑΡΧΟΝΤΙΔΗΣ, *Βενετοκρατία*, 28. Πρβλ ΛΑΜΠΡΟΣ, *Βραχέα Χρονικά*, 4. Από την πλευρά της Βενετίας, πληρεξούσιος για την εφαρμογή των όρων της συνθήκης ήταν ο γενικός καπιδάνος Daniew Dolfin. Τα φρούρια ανατινάχτηκαν και παραδόθηκαν στους Τούρκους. Βλ. ΣΑΘΑΣ, *ό.π.*, 427. ΜΕΛΕΤΙΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ, *Γεωγραφία*, 279. ΝΤΟΚΟΣ, *Στερεά Ελλάδα*, 124.

25. ΜΑΧΑΙΡΑΣ, *Λευκάς*, 132-133.

26. BIANCHI, *Istorica Relazione*, 194. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ιστορία*, Δ', 85. ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ, *Δοκίμιον*, 219-223. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *ό.π.*, 133-134. ΜΑΧΑΙΡΑΣ, *Λευκάς*, 68. Του ίδιου, *Φρούριον Αγ. Μαύρας*, 87.

27. ΧΑΣΙΩΤΗΣ, *Βενετοτουρκικές συγκρούσεις*, 47. ΦΟΥΡΙΚΗΣ, *Πρέβεζα* (1929), 285.

28. ΣΑΘΑΣ, *Βενετοκρατούμενη Ελλάδα*, 565. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *Ιστορία Αλή Πασά*, 109. Κατάλογο των προβλεπών Πρεβέζης της τελευταίας αυτής περιόδου δημοσίευσε ο HOPF, *Chronique*, 405.

λοι από την υπόδουλη Ελλάδα εγκαταστάθηκαν στην πόλη, της οποίας η γεωγραφική θέση ευνοούσε την καλλιέργεια σημαντικών εμπορικών σχέσεων με τις τουρκοκρατούμενες χώρες. Στο τέλος του αιώνα ο πληθυσμός της έφθανε τις δέκα χιλιάδες κατοίκους.²⁹

Στην Πρέβεζα, όπως και στην Κέρκυρα, υπήρχαν αποθήκες, τις οποίες οι Έλληνες χρησιμοποιούσαν πληρώνοντας δασμό 1%. Τα προνόμια αυτά διατήρησαν, με βάση τα οριζόμενα από τη Βενετία για τις εξαγωγές από την Πρέβεζα και την Κέρκυρα, ακόμη και μετά τη διάλυση της Γαληνότητας Δημοκρατίας. Αυτά τα προνόμια είχαν να αντιμετωπίσουν οι Γάλλοι ανταγωνιστές,³⁰ που άρρισαν εμπόριο ξυλείας από τα ηπειρωτικά δάση για τα ναυπηγεία της Τουλόν.³¹

Στα τέλη του 18ου αιώνα, η εξάπλωση του Αλή Πασά των Ιωαννίνων προς τα νότια παράλια της Ηπείρου θορύβησε τη Βενετία που, κατέχοντας την Πρέβεζα, είχε τον έλεγχο του Αμβρακικού. Οι φόβοι της όμως κράτησαν μόνο μέχρι τη συνθήκη του Καμποφόρμιο (1797), που έθεσε τέρμα στην ύπαρξή της και έφερε τη γαλλική κυριαρχία στις κτήσεις της του Ιονίου και την *continente* της Ηπείρου (Πρέβεζα, Πάργα, Βόνιτσα, Βου-

θρωτό).³²

Ο απεσταλμένος του Βοναπάρτη στρατηγός Gentili κατέλαβε την πόλη το 1797 χωρίς την παραμικρή αντίσταση. Οι Γάλλοι βρήκαν ως φρουρά μόνο μία δωδεκάδα αθλίων Σκλαβούνων, τρία σιδερένια τηλεβόλα που κείτονταν στο δάπεδο ενός εξίσου αθλίου φρουρίου και ένα μισογκρεμισμένο οίκημα για διοικητήριο.³³

Το μικρό τμήμα της *continente*, που αποτελούσε παλαιότερα για τη Γαληνότητα, μαζί με την Κέρκυρα, το κλειδί της Αδριατικής, είχε μεγάλη σημασία και για τους Γάλλους, λόγω της γειννιάσής του με την Τουρκία. Η κυριαρχία τους όμως δεν κράτησε παρά από τον Ιούλιο του 1797 μέχρι τον Οκτώβριο του επόμενου έτους. Το γεγονός ότι οι τέσσερις βενετσιάνικες πόλεις της Ηπείρου είχαν δοθεί στους Γάλλους, ώθησε τον Αλή Πασά να συνταχτεί με το μέρος της Τουρκίας στον πόλεμο, που ξέσπασε στις 10 Σεπτεμβρίου 1798 ανάμεσα σε αυτήν και τη Ρωσία αφενός και τη Γαλλική Δημοκρατία αφετέρου. Μία πρώτη απόπειρά του κατά της Πρέβεζας (Σεπτέμβριος 1798), ματαιώθηκε από τη παρουσία της γαλλικής φρουράς του Tissot.³⁴ Μόλις όμως εμφανίστηκε στο Ιόνιο ο ρωσο-

29. ΣΦΥΡΟΕΡΑΣ, *Δεύτερη τουρκοκρατία*, 197. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *ό.π.*, 134. ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ, *Ξένοι ταξιδιώτες*, Β', 530-531 (αποσπάσματα από το χρονικό του Andre Grasset Saint-Sauveur, 1781-1800).

30. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ιστορία*, Δ', 163, 495.

31. LEAKE, *Travels*, 181-182: Περιγράφοντας από την πόλη, το 1805, είδε στο λιμάνι Βαθύ τα ερείπια των διώροφων αποθηκών του Γάλλου Lasalle. Πρβλ. ΡΟΥΚΕΒΙΛΛΕ, *Voyage*, II., 203.

32. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *ό.π.*, 578. ΡΟΥΚΕΒΙΛΛΕ, *Histoire*, I, 114. Πρβλ. ΦΟΥΡΙΚΗΣ, *Πρέβεζα* (1929), 287.

33. ΣΤΑΓΕΙΡΙΤΗΣ, *Ηπειρωτικά*, 408. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *Ιστορία Αλή Πασά*, 90-91.

34. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *ό.π.*, 110. Τη φρουρά της πόλης αποτελούσαν 280 γρεναδιέροι. ΡΟΥΚΕΒΙΛΛΕ, *Histoire*, I, 127.

τουρκικός στόλος, ο Αλή Πασάς, επωφελούμενος από την εξασθένηση των Γάλλων, κατέλαβε αιφνιδιστικά το Βουθρωτό (6 Οκτωβρίου),³⁵ την Πρέβεζα και τη Βόνιτσα (12 Οκτωβρίου 1798).³⁶ Μόνο η Πάργα σώθηκε, χάρη στη διπλωματικότητα των κατοίκων της και τη βοήθεια των Ρώσων.³⁷

Η Πρέβεζα κυριεύτηκε μετά από αιματηρή μάχη στα γαλλικά χαρακώματα, που είχαν ανοικτεί εσπευσμένα προς την πλευρά των ερειπίων της Νικόπολης μετά την απόπειρα του Σεπτεμβρίου.³⁸ Οι Γάλλοι, με το στρατηγό La Salcette, αντιστάθηκαν με λύσσα υποχωρώντας προς την Πρέβεζα, πλην όμως αποδεκατίστηκαν μαζί με τη μικρή φρουρά της, μη παίρνοντας εγκαίρως βοήθεια από τη Λευκάδα ή το Σούλι.³⁹ Οι πέντε χιλιάδες Αρβανίτες του Αλή Πασά κατέσφαξαν άγρια Γάλλους και Έλληνες, αδιακρίτως,

και έκαψαν την πόλη. Το γεγονός είναι γνωστό ως χαλασμός της Πρέβεζας.⁴⁰

Αμέσως μετά, ο Αλή Πασάς αναζήτησε επειγόντως τεχνίτες, για έργα που σκόπευε να κάνει στην πόλη ή για αποκατάσταση των οχυρώσεων.⁴¹ Στη φάση αυτή όμως δε θα πρέπει να έγιναν πολλά, διότι η Πρέβεζα και ολόκληρη η ηπειρωτική λωρίδα συμπεριλήφθηκαν στις διαπραγματεύσεις των αντιπροσώπων της Ιονίου Πολιτείας με τους Ρώσους και την Πύλη, ως πρώην κτήσεις της Γαληνότατης ενωμένες με τη βενετσιάνικη Επάνησο. Με τη συνθήκη της 21ης Μαρτίου 1800 έγιναν αυτόνομες με την προστασία της Τουρκίας και διορίστηκε βοεβόδας (αρμοστής) ο Αβδουλάχ μπέης. Ένα από τα κυριότερα άρθρα της συνθήκης, που υπαινισσόταν άμεσα τον Αλή Πασά, ήταν η απαγόρευση ανάμιξης οποιουδήποτε ξένου πασά ή

35. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *ό.π.*, 106-108.

36. ΒΟΡΡΕ, *L' Albanie*, 21-22. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ, *Συμβολή*, 59. ΣΙΟΡΟΚΑΣ, *Αλή Πασάς*, 294-295. Πρβλ. ΒΑΣΙΛΑΣ, *Ναοί*, 268.

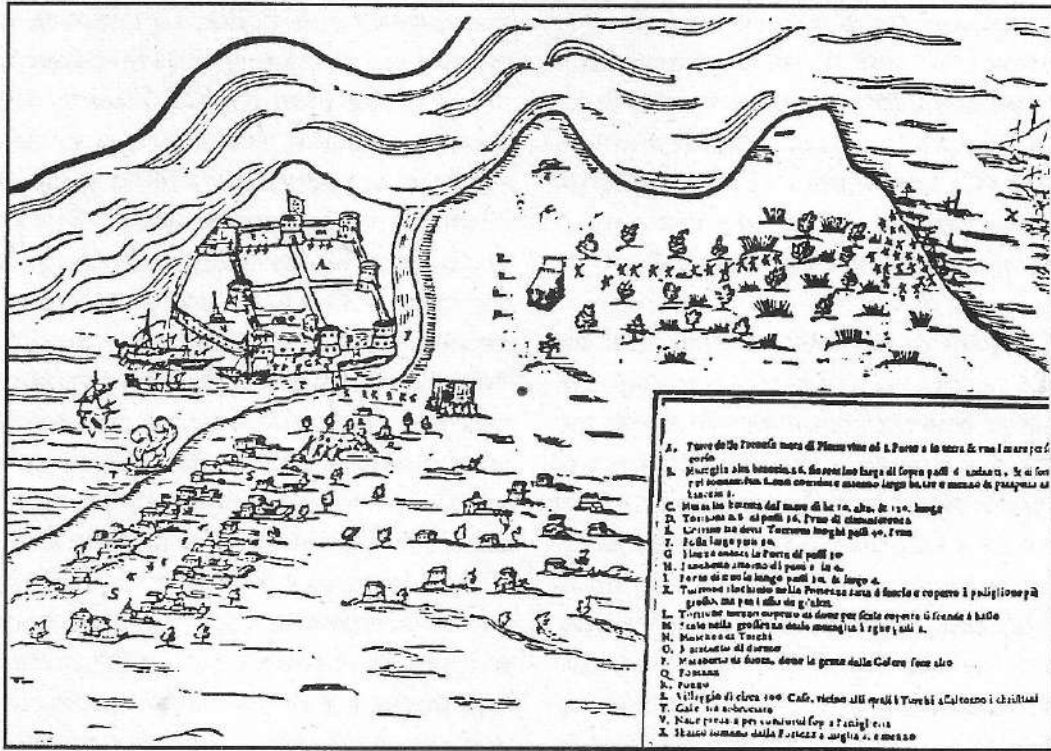
37. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *ό.π.*, 132-136.

38. ΡΟΥΚΕΒΙΛΛΕ, *Histoire*, I, 128. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *ό.π.*, 110-114.

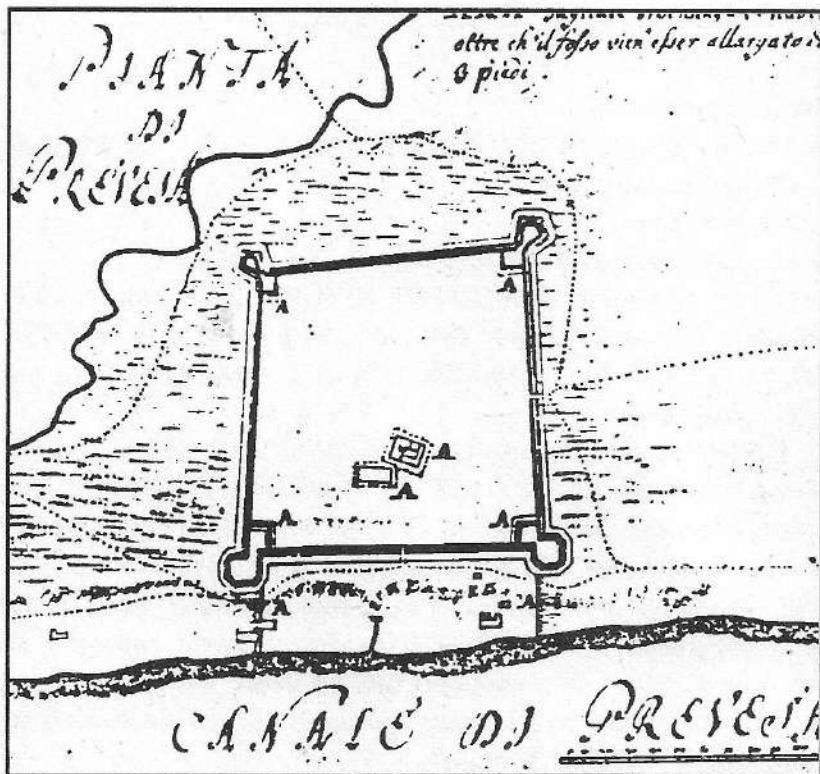
39. ΡΟΥΚΕΒΙΛΛΕ, *ό.π.*, 129-134. CAMOUS RICHEMONTE, *Le combat*, 14-17 (19), 14-17. Του ίδιου, *Le combat*, (20), 8-20. Πρβλ. ΒΑΣΙΛΑΣ, *Η μάχη* (1954), 953-958, 1048-1055, 1137-1141 και (1955), 133-141, 245-250, 348-352. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *ό.π.*, 114-121. ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ, *Πρέβεζα*, 656.

40. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Ενθυμήσεων*, 251, αρ. 498. ΡΟΥΚΕΒΙΛΛΕ, *Histoire*, I, 137-140. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *Ιστορία Αλή Πασά*, 121-127. ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, *Δοκίμιον*, 221. ΖΙΑΓΚΟΣ, *Τουρκοκρατούμενη Ήπειρος*, 342-346, με σχετική βιβλιογραφία. Την κατάσταση της πόλης λίγο μετά το χαλασμό (1805) περιγράφει ο LEAKE, *Travels*, I, 176: "But the greater part of the dwellings are wretched huts, made of wattled branches plastered with mud. All the best houses, some of which, built in the venetian style, show the former opulence of the place, are now in ruins." Στο χαλασμό της Πρέβεζας κάηκε και ο μικρός ναός του Παντοκράτορα, από τον οποίο ονομάστηκε το φρούριο που χτίστηκε στην ίδια θέση. ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ, *ό.π.*, 656. ΒΑΣΙΛΑΣ, *Ναοί*, 268.

41. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Μπουγιουρντί*, 677-678: "και μία ώρα προτίτερα να μου τους στήλετε εδώ εις Πρέβεζαν." Ο πασάς ζητά 50 μαστόρους από το Μέτσοβο. Χρονολογία 6 Νοεμβρίου 1798.

Χάρτης της Προβέζας και του κάστρου της από τα κρατικά αρχεία της Βενετίας (Λεύκωμα "Νικόπολις-Πρόβεζα", φωτ. 30)

Σχεδιάγραμμα του κάστρου του Αγ. Ανδρέα κατά το 1717 (Λεύκωμα "Νικόπολις-Πρόβεζα", φωτ. 33)

άρχοντα στα εσωτερικά της ηπειρωτικής κοινότητας.⁴²

Η εξέλιξη αυτή δεν ευχαρίστησε διόλου τον τύραννο των Ιωαννίνων. Με ραδιουργίες και διαβολές εναντίον του αγαθού αρμοστή στην Κωνσταντινούπολη, κατόρθωσε να επιτύχει την ανάκλησή του για απολογία και με όργανά του τον δηλητηρίασε στο ταξίδι. Ο ίδιος αγόρασε την ισόβια επικαρπία του πρώην *continente* για οκτακόσια πούγιά (1806) και έβαλε πόδι στην περιοχή για το υπόλοιπο διάστημα μέχρι την πώση του (1807-1820). Τότε ακριβώς, για να οριστικοποιήσει την παρουσία του στην Πρέβεζα, έχτισε τζαμί (ο μουσουλμανικός νόμος απαγόρευε την εγκατάλειψη εδάφους, στο οποίο υπήρχε τζαμί).⁴³

Την περίοδο της κυριαρχίας του Αλή, που υπήρξε στυγνή απολυταρχία, έγιναν εκτεταμένες επισκευές των οχυρώσεων και επισκευάστηκαν η τάφος στη βόρεια πλευρά της πόλης (νιάπια) και το φρούριο του Παντοκράτορα.⁴⁴ Μία εικόνα της Πρέβεζας, ακριβώς πριν την ανέγερση του νέου φρουρίου (1806), μας δίνει ο Rouqueville:⁴⁵

“Η Πρέβεζα, αναμορφωμένη κατά

τον τρόπο του Αλή Πασά, κατοικείται τώρα από μία ορδή ορεισίβιων αρναούτιδων, στους οποίους μοίρασε τα σπίτια και τις περιουσίες των κατοίκων. Υπάρχει ένα φρούριο στη θέση Αγ. Γεώργιος, που ελέγχει την είσοδο του κόλπου. Στην παραλία βρίσκεται ένα πελώριο σεράι με μία αποβάθρα, που ακουμπά σε ένα κυκλικό πυροβολείο. Στο κέντρο της πόλης υψώνεται ένα ακόμη οχυρό και ένα μέγαρο. Ολόκληρη η πόλη περιβάλλεται τώρα από μια βαθιά τάφρο, επενδυμένη με τοιχοποιία, που κατασκευάστηκε με δαπάνη των χριστιανών της Ηπείρου. Οι ίδιοι επίσης έχτισαν, εξόπλισαν και διακόσμησαν με τις νωπογραφίες τους τα παλάτια του τυράννου τους. Αυτά είναι τα δημόσια έργα, προϊόντα βίας... Προς την πλευρά της Δ. πύλης δεν υπάρχουν παρά κωράφια. Αφού τα διασχίσει κανείς φθάνει σ' έναν ελαιώνα, που σχηματίζει θόλο αδιαπέραστο από τις ακτίνες του ήλιου μέχρι το εκκλησάκι και το ακρωτήριο του Παντοκράτορα”.⁴⁶

Το 1820, ενώ ο Αλή Πασάς βρισκόταν αποκλεισμένος στα Ιωάννινα, ο γιος του Βελής αναγκάστηκε να παραδώσει την Πρέβεζα στους Τούρκους χωρίς αντίσταση, επειδή κρατούσαν όμηρο το

42. ROUQUEVILLE, *Histoire*, I, σ. 154. LEAKE, *Travels*, I, 177-178, 184-185. Ο LEAKE σημειώνει: “... with such a neighbour as Aly there is no saying how long this condition may last.” ΛΟΥΝΤΖΗΣ, *Επάνησος Πολιτεία*, 30, 46. ΒΡΕΚΟΣΗΣ, *Συνθήκη*, 273-275, 279-291. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *ό.π.*, 136.

43. ROUQUEVILLE, *Histoire*, I, 252. Του ίδιου, *Voyage*, II, 205. LEAKE, *ό.π.*, III, 488. ΣΑΘΑΣ, *Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα*, 574. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *Ιστορία Αλή Πασά*, 179-182. ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ, *Δοκίμιον*, 223. Η πληροφορία για την εξαγορά της επικαρπίας, που αναφέρει μόνον ο Leake, δεν έχει επιβεβαιωθεί ιστορικά. Πρβλ. ΒΡΕΚΟΣΗΣ, *ό.π.*, 294.

44. ROUQUEVILLE, *Voyage*, II, 208. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *Ιστορία Αλή Πασά*, 181. ΦΟΥΡΙΚΗΣ, *Πρέβεζα* (1929), 292. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ, *Τάφροι*, 35-38.

45. ROUQUEVILLE, *Voyage*, II, 207-208.

46. Ο συγγραφέας σημειώνει: “Μετά την αναχώρησή μου, ο Αλή Πασάς έβαλε να κατασκευάσουν εκεί ένα φρούριο με casemates, πάνω στις οποίες άρχισε να χτίζει ένα μέγαρο.”

γιο του.⁴⁷ Η κυριότερη επαναστατική εστία στην Ήπειρο του Αλή Πασά, το Σούλι, πλήρωσε πολύ ακριβά την αδράνεια που έδειξε στο χαλασμό της Πρέβεζας.⁴⁸ Μετά την αποχώρηση των Γάλλων από τα Επάνησα, που παραχωρήθηκαν στη Μεγάλη Βρετανία με το σύμφωνο της 12/24 Απριλίου 1819, η Πρέβεζα και οι άλλες τρεις πόλεις της ηπειρωτικής λωρίδας έμειναν οριστικά υπό τουρκική κατοχή μέχρι την απελευθέρωση (1912).⁴⁹

Με την έκρηξη της επανάστασης του 1821 οι Σουλιώτες θέλησαν να καταλάβουν την Πρέβεζα, χωρίς όμως να το κατορθώσουν.⁵⁰ Τον Απρίλιο του 1829 αναφέρεται η παραβίαση της εισόδου του Αμβρακικού από τέσσερα υδραίκα πο-

λεμικά πλοία, που κατέλαβαν στη συνέχεια τη Βόνιτσα. Κατά την επιχείρηση εκείνη, που έμεινε στην τοπική παράδοση με την ονομασία “τα μίστικα”, κανονιοβολήθηκε το οχυρό του Παντοκράτορα.⁵¹

Η Πύλη, γνωρίζοντας καλά τη σημασία της Πρέβεζας για τον έλεγχο του Αμβρακικού, ενίσχυσε τις οχυρώσεις της και έκανε ό,τι ήταν δυνατό για να μείνει τόσο εκείνη όσο και το Άκτιο, έξω από τα όρια του νεοσύστατου ελληνικού κράτους (1832).⁵²

Ενδιαφέροντα στοιχεία για τη ζωή στην πόλη κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας δίνει ο Π. Αραβαντινός.⁵³ “Οι Πρεβεζάνοι ζούσαν από το εμπόριο, την αλιεία και τη γεωργία, κυρίως την καλ-

47. ROUQUEVILLE, *Histoire*, II, 93-96, 130. Στην περιγραφή του αποκλεισμού του πασά αναφέρονται τα εξής: “Ο Πεκλιβάν Μπαμπά πασάς βγήκε αμέσως από τη Βόνιτσα και στρατοπέδευσε στο Άκτιο, εκεί ακριβώς όπου άλλοτε ο βενετός στρατηγός Strasoldo είχε σκάψει τα χαρακώματά του για να χτυπήσει το φρούριο της Πρέβεζας. Σχεδόν συγχρόνως εμφανίστηκε ο τουρκικός στρατός και στόλος, ο πρώτος στα υψώματα του Μιχαλίτσι και ο δεύτερος στο στενό του Παντοκράτορα, έτσι ώστε ο Βελής βρέθηκε αποκλεισμένος από ξηρά και θάλασσα (...) Αφού πυρπόλησε το περίφημο σεράι του πατέρα του, αποσύρθηκε στο φρούριο (...) ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *ό.π.*, 290-291, 302.

48. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ιστορία*, Δ', 620. ΒΑΣΙΛΙΑ, *Η μάχη*, 352. Λίγο πριν από την έφοδο του Αλή, ο σουλιώτης οπλαρχηγός και κάτοικος Πρέβεζας Χρηστάκης είχε προσπαθήσει για διαπραγματεύσεις με τους Σουλιώτες, που έμειναν άκαρπες εξ αιτίας των υπερβολικών αξιώσεων των τελευταίων. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *ό.π.*, 111. Για το χαλασμό του Σουλίου, βλ. ενδεικτικά ROUQUEVILLE, *Histoire*, I, 168-214.

49. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *Χρονογραφία*, 134. ΦΟΥΡΙΚΗΣ, *ό.π.*, 292.

50. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, ΙΒ', Αθήνα, 1975, 162.

51. ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ, *Πρέβεζα*, 657-658. Το σχετικό δημοτικό τραγούδι αναφέρει: “Παρασκευή το γιόμα η ώρα τις επά / Γυρίζουν τριγυρίζουν στον Παντοκράτορα / γυρίζει το παπόρι ρίχνει μια κανονιά / τσακίζει τα μπεντένια ραγίζει τα γυαλιά / κι οι τούρκοι κατεβαίνουν στα Παλιοσάραγα (...)”.

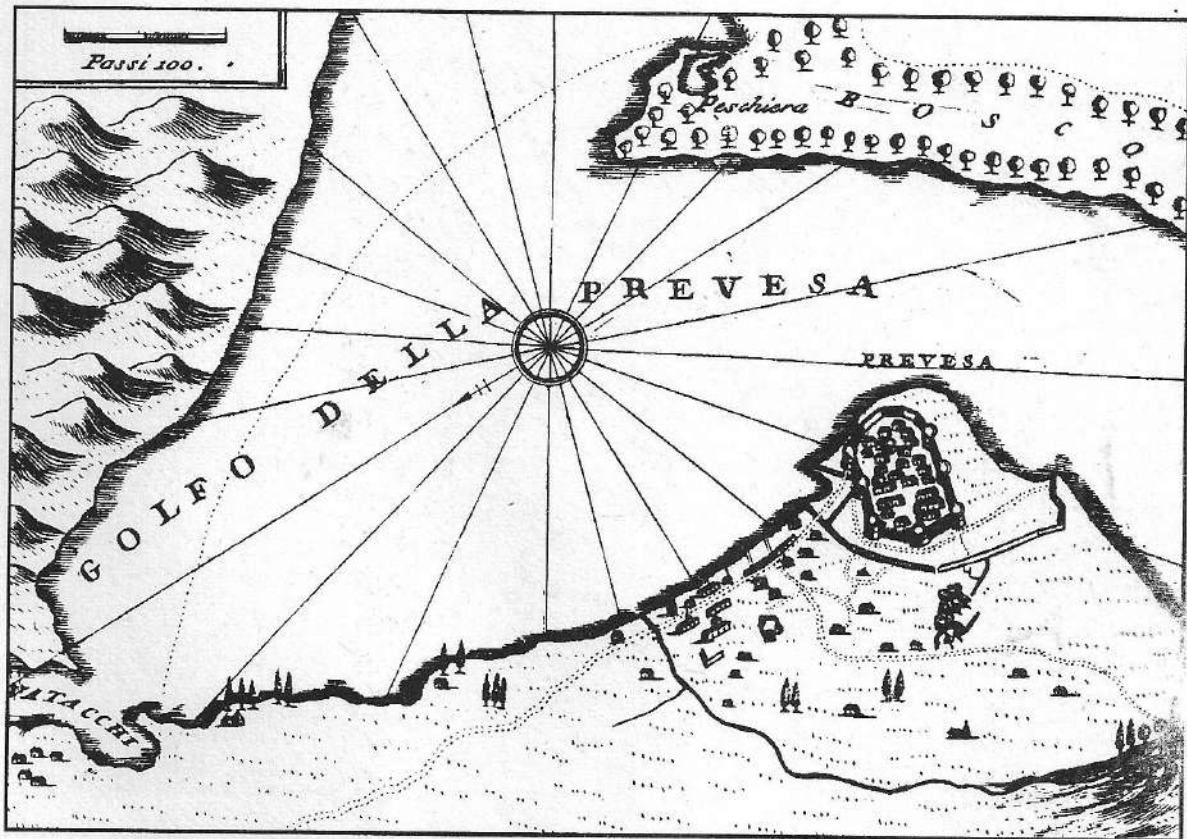
52. ΦΟΥΡΙΚΗΣ, *Πρέβεζα*, 293. (Αναφορές στη συνθήκη του Καλεντέρ-κιάσκ, 10/22 Ιουλίου 1832). Αργότερα στη συνέλευση της 21 Ιανουαρίου 1879 για τον καθορισμό των νέων ελληνοτουρκικών συνόρων, το Άκτιο παραχωρήθηκε στην Ελλάδα και η Πρέβεζα παρέμεινε στην Τουρκία, με τον όρο της κατεδάφισης των φρουρίων και ελεύθερης ναυσιπλοΐας. (Ο όρος προφανώς δεν εκτελέστηκε.)

53. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *Χρονογραφία*, 134.

λιέργεια αξιολογώτατων ελαιώνων... Το πολιτιστικό τους επίπεδο αποδεικνύεται από το ζήλο τους για την ελληνική παιδεία, γι' αυτό και διατηρούσαν αξιόλογους ελληνοδιδασκάλους, τόσο κατά τη βενετική όσο και κατά τη γαλλική κατοχή... Στα μέσα του 19ου αιώνα, η Πρέβεζα είχε 800 περίπου οικογένειες χριστιανικές, αυτόχθονες και 180 τουρκαλ-

βανούς ηπειρώτες, που εποίκισε εκεί ο Αλή Πασάς στις αρχές του αιώνα...⁵⁴ Εκκλησιαστικά την ίδια περίοδο ανήκε στη μητρόπολη της Άρτας απ' όπου είχε και τη διοικητική εξάρτηση. Στην Πρέβεζα υπήρχαν επίσης προξενεία της Αγγλίας, Γαλλίας, Αυστρίας και Ελλάδας, για την εξυπηρέτηση των πλοίων που έπιαναν "σκάλα" στην πόλη".

54. Ο Leake αναφέρει πληθυσμό 70 μόνον οικογενειών το 1684, όταν την κατέλαβαν οι βενετοί, και 2000 οικογενειών όταν έφθασαν οι γάλλοι, το 1798. Κατά τη διέλευσή του από την Πρέβεζα (22 Ιουνίου 1805), δεν ξεπερνούσαν τις 1200. LEAKE, *Travels*, I, 175. Πρβλ. ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ, *Ξένοι Ταξιδιώτες*, Γ1, 378.

Χάρτης του Κόλπου της Πρέβεζας με το Κάστρο της Μπούκας, τα σπίτια της Πρέβεζας και τον κόλπο του Βαθέος - Χαλκογραφία του Κορονέλλι (Λεύκωμα "Νικόπολις-Πρέβεζα, φωτ. 11)

AMBRACIA, AMPHILOCHIA, CISTRINIA, NUNC AUTEM XEROMERO, VONIZZA, ARTIA, COMBOT' TI, MACRINORO, ET
 ULA LEUCADIS CUI RECENS NOMEN LEFCADA, SCOPULIS SEU MINORIBUS INSULIS ADIACENTIBUS,
 ORUM ANTIQUARUM URBUM VESTIGIIS.

DOMINO COSMO MARI NOBILI PISANO D.D.D.
 TAGU P.R.S. & INSTITUTI BONONIENSIS SOCIUS

Χάρτης του 1750 – Χαλκογραφία του Μόνταγκιου
 Διαχωρίζονται οι περιοχές πρέβεζας και Βόνιτσας που ήταν υπό Βενετική κατοχή.
 (Αρχείο Νίκου Α. Καραμπέλα)